

વિભુ:

શ્રીઆચાર્યજી આપ સર્વસમર્થ છે .

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

શ્રી આચાર્યજી જીવો ઉપર કૃપા કરા આપનું સામર્થ્ય પ્રગટ કરે છે.

પક્ષારાવળ આદિને આપે ઈશ્વર રૂપમાં દર્શન આપ્યાં. પક્ષારાવળ, માવજી પટેલ અને વિરજોને શ્રીરણછોડજીના સ્વરૂપમાં આસક્તિ હોવાથી આપશ્રીએ શ્રીરણછોડજીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી તેઓને દર્શન આપી શરણે લીધા.

મહારાસમાં ભગવાને કૃત્વા તાવન્તમાત્માનં યાવતોર્ગોપયોષિતઃ। રેમે સ ભગવાંસ્તભિરાત્મારામોડિયે લીલયા ॥ જેટલાં ગોપીજનો હતાં તેટલાં સ્વરૂપો ધારણ કર્યા. તે પ્રમાણે વડનગરમાં આપશ્રી જ્યારે પધાર્યા ત્યારે ત્યાંના બ્રાહ્મણોમાં શરણે આવવાની સ્પર્ધા જાગી, અને દરેકે પોતાને પહેલા આપશ્રીએ જેટલા બ્રાહ્મણો હતા તેટલા સ્વરૂપ ધારણ કરી એક સમયાવિચ્છન્ન દરેકને શરણે લીધા.

કપિલદેવજી ભગવદ્સ્વરૂપના વર્ણનમાં શ્રૂત્યા સ્વયા કુટિલ કુન્તલ વૃન્દજુષ્ટમ્ કુટિલેશરૂપ વિભૂતિઓ આપને વંદન કરે છે. આપશ્રી દક્ષિણયાત્રામાં વરદરાયજીના દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા. પરંતુ સીડીના પગથીઆઓમાં જયદેવજીની અષ્ટપદીઓ લખેલી હોવાથી અને આ અષ્ટપદીઓ ભગવતસ્વરૂપ હોવાથી આપશ્રી ઉપર ન પધારી શક્યા. શ્રી વરદરાયજીને શ્રી આચાર્યજીનાં દર્શન કરવાની અભિલાષા થવાથી શ્રી વરદરાયજી નીચે પધાર્યા અને શ્રી આચાર્યજીના દર્શન કર્યા.

આ પ્રમાણે આપશ્રી વિભુ હોવાથી વિભૂતિઓ આપની વંદના કરે છે.

આ નામ "વૈરાગ્ય-ધર્મ" સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

પક્ષારાવળ, માવજી પટેલ અને વિરજોને શ્રી આચાર્યજી શ્રી રણછોડજીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી દર્શન આપે છે.

નામ-સંગતિ

મિશ્રપુષ્ટિ જીવોને વિભૂત્વનાં દર્શન કરાવી શરણે લીધા, પરંતુ શુદ્ધ પુષ્ટિમાં આપે કયું વિશેષ સામર્થ્ય પ્રગટ કર્યું તે જણાવવા 'અદેયદાનદક્ષઃ(ય)' આ નામ પ્રગટ કરે છે.

“અદેયદાનદક્ષ: (ચ)”

શ્રીઆચાર્યજી અદેય વસ્તુના દાનમાં ચતુર છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

‘અન્ય ધર્મીયાર્થોમાં ભક્તિ મુક્તિ આદિ પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય હોય છે. પરંતુ શ્રી આચાર્યજી આધિદૈવિક પ્રેમલક્ષણ ભક્તિ અને ‘ચ’ શબ્દથી અદેય એવું રસાત્મક ભગવત્ સ્વરૂપનું પણ દાન સ્વસામર્થ્ય કરે છે.

ભગવાનની સર્વ લીલાઓમાં રાસલીલા આધિદૈવિક ભજનાનંદ-રૂપ છે . જેવી રીતે ભગવાન

અધિકારશ્ચ માર્ગશ્ચ નેશ્વરેણ વિચાર્યતે ।

અન્તઃ સ્થિતં યદા બ્રહ્મ તદા યોગ ઉદીર્યતે ॥

(એકાદશસ્કંધ કારિકા)

તેવી રીતે શ્રીઆચાર્યજી સ્વયં ભગવાન હોવાથી જીવને પોતાને શરણે લેવા માત્રમાં ભજનાનંદરૂપ રાસલીલાની પ્રાપ્તિના અધિકારી બનાવે છે. આપશ્રી આ પ્રકારના દાનમાં અતિચતુર હોવાથી ભજનાનંદ પરમાનંદ વાળા જીવોને વિશેષદાન આપી ઉત્તમ અધિકારી બનાવો છો. મધ્યમ જીવોને સામાન્ય દાન આપી દ્વારકાલીલા આદિનાં ફળ આપે છે. ‘ચ’ એ સમુચ્ચયાર્થ એટલે અન્ય મર્યાદામાર્ગીય સાધન સાધ્ય સર્વ ફળ, કેવળ આપના શરણ માત્રે, આપવાનું સામર્થ્ય પણ આપશ્રીમાં છે. જીવોને યથા અધિકારે દાન આપી તેઓના અધિકાર પરત્વે ફળ પ્રદાન કરવામાં આપ દક્ષ-મહાનિપૂણ છે. આન્યોરના બે બ્રાહ્મણ બાળકોને શરણે લેતાં જ તેમને રાસલીલામાં પ્રવેશ કરાવ્યો. એવું સંપ્રદાયમાં પ્રસિદ્ધ દ્રષ્ટાંત છે. સંવત ૧૫૫૬માં શ્રી ગિરિરાજમાંથી શ્રીનાથજીને પ્રગટ કરી સેવા કરવાની આજ્ઞા રામદાસ ચૌહાણને આપી. આપશ્રીના નિજભક્તો ભજનાનંદ-સ્વરૂપાનંદના દાન કરતાં આપશ્રીને દાતા સ્વરૂપે અધિકતર માને છે. શ્રી આચાર્યજીના સ્વરૂપ વિષે શ્રી ગુસાંઈજીને દામોદરદાસ હરસાનીએ કહ્યું કે ‘દાન મોટું કે દાતા મોટા’ શ્રીઆચાર્યજીનું સર્વસ્વ નિગૂઢધન શ્રીનાથજી છે અને આ અદેયદાન આપશ્રી અમારા જેવા જીવોને દાન કરે છે, તેથી અમો દાનરૂપ શ્રીનાથજીને સર્વોપરી કરી જાણીએ છીએ.

આનામ “ધર્મી” - સ્વરૂપ છે .

ચિત્ર-પરિચય

શ્રી આચાર્યજી રામદાસ ચૌહાણને શ્રીનાથજીની સેવાની આજ્ઞા આપે છે.

નામ-સંગતિ

આવું ઉત્તમ અદેયદાન શ્રી આચાર્યજી પાત્ર અપાત્રનો વિચાર કર્યા વિના કેમ આપે છે ? તે સમજાવવા શ્રી ગુસાંઈજી ‘મહોદરચરિત્રવાન્’ નામનો ઉલ્લેખ કરે છે.

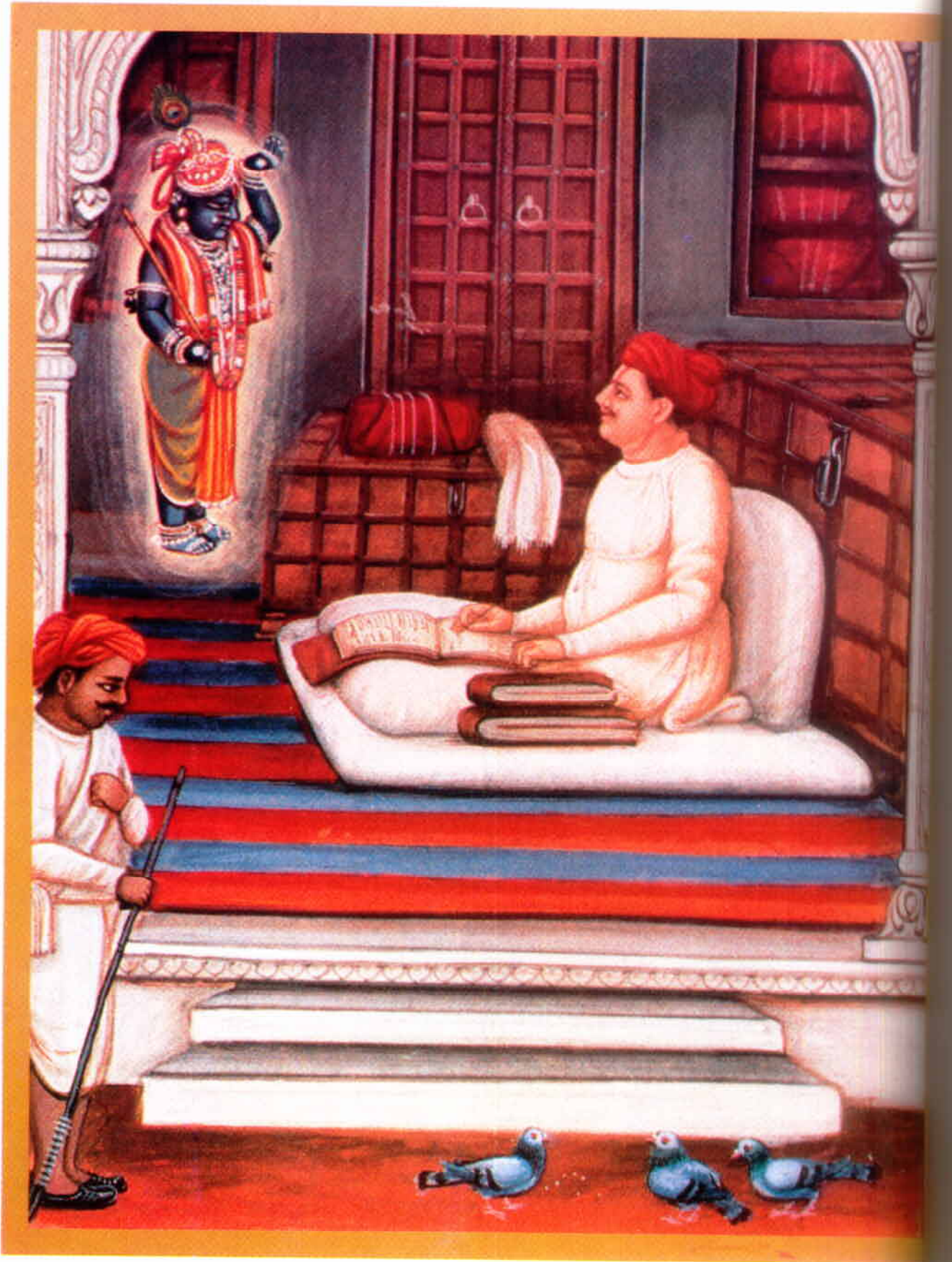
श्री सर्वोत्तम

अदेयदानदक्षाय नमः

॥ १८ ॥

श्री सर्वोत्तम

महोदारवरित्रवते नमः

॥ १९ ॥

“મહોદારચરિત્રવાન્”

શ્રીઆચાર્યજી મહાન ઉદાર ચરિત્ર વાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

આપશ્રીના મહાન ઉદાર ચરિત્રો તો એ છે કે દેય અદેયનો વિચાર કર્યા વિના ભક્તોના મનોરથો પૂર્ણ કરે છે. ભગવદ્ પ્રાપ્તિના સાધન ક્રમમાં માનસી ભક્તિ પરામતા સિદ્ધ ભક્તિ ગણવામાં આવે છે. માનસી ભક્તિની સિદ્ધિ માટે તનુજા વિત્તજા એ સાધનરૂપા ભક્તિ છે અને તે દ્વારા જ માનસી ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે તેવો સંપ્રદાયમાં અલૌકિક સાધનક્રમ બતાવવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આપશ્રી પોતાની મહોદારતાના કારણે સાધન વિના જ અંતિમ લક્ષ્યસિદ્ધિ પ્રદાન કરે છે.

ત્રિપુરદાસ કાયસ્થને આપે માનસીનું દાન કર્યું અને આ દાનના પ્રતાપે ત્રિપુરદાસની ઈચ્છાનુસાર તેમની દષ્ટિ સમિપે સદાએ શ્રીનાથજીના સ્વરૂપનાં દર્શન થતાં હતાં. આ પ્રકારની ત્રિપુરદાસની ઈચ્છાપૂર્તિમાં આપશ્રીના મહાન ઉદાર ચરિત્રનાં દર્શન થાય છે.

યહ નામ “ઐશ્વર્ય-ધર્મ” સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ત્રિપુરદાસ ને સદા ભગવદ્ સાન્નિધ્યનો અનુભવ થયા કરે એવો અનુગ્રહ આપશ્રી કરી રહ્યા છે.

નામ-સંગતિ

આપની આવી ઉદારતા જાણીને તો આસુરી જીવો પણ શરણે આવતા હશે ? તેવી શંકાના સમાધાન માટે “પ્રાકૃતાનુકૃતિવ્યાજમોહિતાસુરમાનુષઃ” નામ પ્રગટ કરે છે.

પ્રાકૃતાનુકૃતિબ્યાજમોહિતાસુરમાનુષઃ

પ્રાકૃત મનુષ્ય ના આકારનું રૂપ ધારણ કરી શ્રીઆચાર્યજી આસુરી જીવો તેમજ અન્ય મનુષ્યોને મોહિત કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

કૃષ્ણદાસ શ્રીઆચાર્યજીનું વર્ણન આ પ્રમાણે કરે છે.

“કોઈ કહે વિપ્ર કોઈ વિવિધ પંડિત કહે.

કોઈ કહે અંશ કોઈ આત્મારામી

સ્વકીય જન એક નિર્ધાર નિશ્ચય કિયો,

વસ્તુતઃ કૃષ્ણ જો બંધે દામી.”

પૂતનામાં અસુર ધર્મો હોવાથી ભગવાનમાં લાલ પ્રતિચ્છન્નજિજોરુતેજસમ્ આ શ્લોકથી અલૌકિક ધર્મ છુપા હોવાથી કેવળ પ્રાકૃત બાળકની પેઠે ધર્મનું અનુકરણ બતાવવાથી પ્રાકૃત ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. બ્રહ્માજી વિગેરે સત્પુરુષોને પ્રાકૃત લૌકિક જેવી ગર્ભમાં સ્થિતિ જણાવી છતાં શ્રીકૃષ્ણજ સ્વયં પૂર્ણપુરુષોત્તમ સ્વરૂપ સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે, જાણી સ્તુતિ કરી, અને પ્રાકૃત બુદ્ધિ ન થઈ. આ પ્રમાણેના ભગવાનના વિરૂદ્ધ ધર્માશ્રયત્વનું સામ્ય શ્રી આચાર્યજીમાં વિદ્યમાન છે, અને તેથી આપના અલૌકિક અસાધારણ ચરિત્રો નહિ સમજવાથી આસુરી અને અન્ય અનાધિકારી જીવો આપને પ્રાકૃત મનુષ્ય રૂપે, યા તો વિદ્વાન પુરુષ તરીકે ઓળખે છે. આવી રીતે પ્રાકૃત મનુષ્ય જાણી મોહિત થવામાં સોરમજીના કેશવાનંદ યોગીનું દષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ છે. સં. ૧૫૩૫ના વૈશાખ વદી ૧૧ ના દિને પોતાની યોગ સિદ્ધિના બળે કયાંક ઈશ્વરાવતાર થયાનું તેમણે કૃષ્ણદાસ મેઘનને કહ્યું. કૃષ્ણદાસ મેઘન દેવીજીવ હોવાથી શ્રી આચાર્યજીનું શરણ સ્વીકારી આપશ્રીના સાન્નિધિમાં જ સદા રહેતા હતા. શ્રી આચાર્યજીની સાથે કૃષ્ણદાસ સોરમજી આવ્યા ત્યારે કેશવાનંદ યોગીજીને મળવા ગયા હતા. શ્રીઆચાર્યજીના ઈશ્વરત્વનો પરચો કૃષ્ણદાસજીએ પોતાના હાથમાં અગ્નિ રાખીને કરાવવા છતાં યોગીજી આસુરત્વ સ્વભાવે મોહિત થવાથી શ્રી આચાર્યજીને ઈશ્વર તરીકે ઓળખી ન શક્યા. આ પ્રકારનું પ્રાકૃતની અનુકૃતિનું નિમિત્ત, ફક્ત આસુરી તેમજ અન્ય જીવોને મોહ કરવા માટે છે.

આ નામ “વીર્ય-ધર્મ” સૂચક છે .

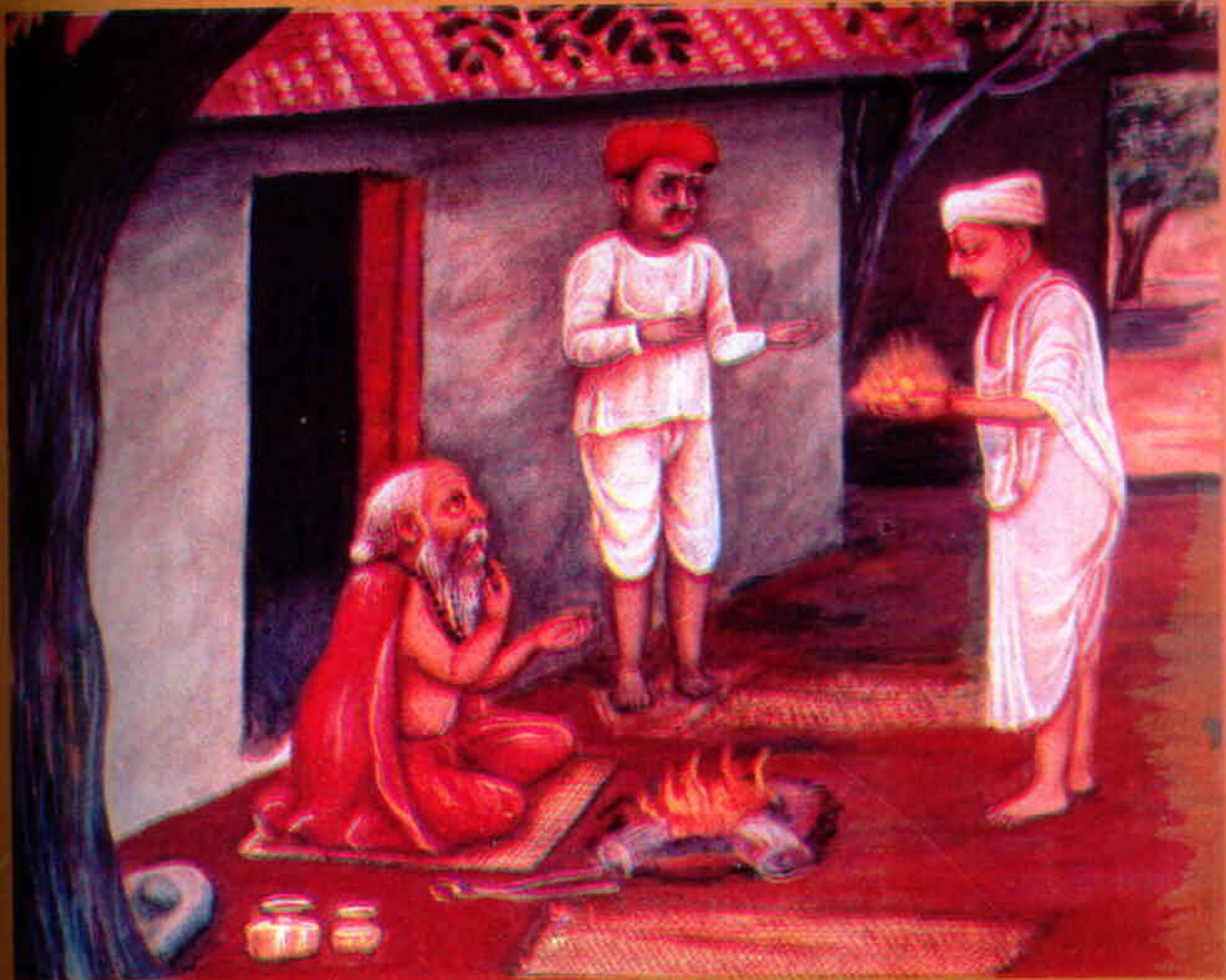
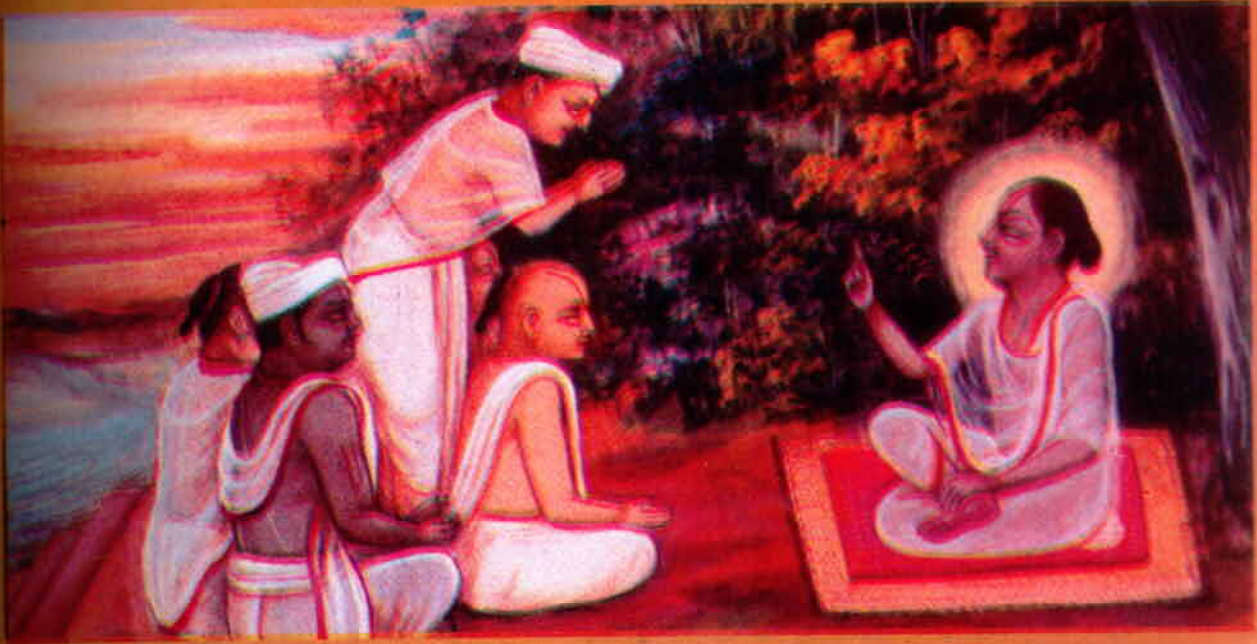
ચિત્ર-પરિચય

સોરમજીમાં કૃષ્ણદાસમેઘન પોતાના પૂર્વ ગુરુ સમક્ષ હાથમાં અગ્નિ લઈ શ્રી આચાર્યનું પુરુષોત્તમ સિદ્ધ કરી બતાવે છે.

નામ-સંગતિ

આસુરી જીવોને તો મોહિત કરી દૂર રાખે છે, પરંતુ દુઃસંગ દોષથી દેવી જીવો પણ આસુરાવેશી થયા હોય તેઓના અજ્ઞાન અંધકાર કેવી રીતે દૂર કરે છે ? તે સમજાવવા વૈશ્ણનરઃ નામ કહે છે.

श्री सर्वोत्तम

प्राकृतानुकृतिब्याज मोहितासुरमानुषाय नमः

श्री सर्वोत्तम

वैश्वानराय नमः

॥ २१ ॥

વૈશ્વાનર:

શ્રીઆચાર્યજી વૈશ્વાનર અગ્નિ સ્વરૂપ છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

આસુરાવેશી દેવી જીવો શ્રી આચાર્યજીને શરણે જ્યારે આવે છે ત્યારે તેઓના સમસ્ત દોષો આપશ્રી આપના હુતાશન અગ્નિ સ્વરૂપથી બાળી નાખે છે. છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં “આત્માનં વૈશ્વાનરં ઉપાસ્તે વૈશ્વાનર આત્મા છે. વ્યાપક છે. પુરુષોત્તમ છે. સ્વરૂપ જ્ઞાનનિષ્ઠ ભગવદીય તે વૈશ્વાનરની સેવા કરે છે. વેદ પરોક્ષ પ્રિય હોવાથી પરોક્ષ રીતિથી જ વૈશ્વાનર શબ્દ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીનું પ્રતિપાદન કરે છે. વેદ સાક્ષાત્ પ્રતિપાદન પણ કરે છે. ઇન્દિરાયા નલિની મંદિરાયા વલ્લભો વાસુદેવઃ ઈત્યાદિ ઉપનિષદ્ વાક્યમાં વાસુદેવ વલ્લભરૂપે પ્રકટયા છે. એવું સ્પષ્ટ છે.

અગ્નિમાં અક્ ધાતુ છે. અક્ ધાતુ ગતિવાચક છે. ભગવત્પ્રાપ્તિ કરાવે તે અગ્નિ અર્થાત્ જીવને બ્રહ્મ પર્યંત પરમફલદશામાં ગતિ કરાવીને ફલ પ્રાપ્તિ કરાવવી એ કાર્ય અગ્નિ વિના બીજા કોઈમાં નથી.

આપશ્રી સ્વયં આધિદેવીક અગ્નિ વૈશ્વાનર સ્વરૂપ હોવાથી દેવી જીવોને શુદ્ધ કરી દે છે. શ્રી પુરુષોત્તમના મુખરૂપ વૈશ્વાનર અગ્નિનું સ્વરૂપ આપ છે, અને તેથી ઉગ્ર પ્રતાપ સ્વરૂપ છે.

અજ્ઞાનાદ્યંકારપ્રશમનપટુતારૂયાપનાય ત્રિલોક્યા-

મગ્નિત્વં વર્ણિતં તે કવિભિરપિ સદા વસ્તુતઃ કૃષ્ણ એવ ।

પ્રાદુર્ભૂતો ભવાનિત્યનુભવનિગમાદ્યુક્તમાનૈરવેત્ય-

ત્વાં શ્રી શ્રીવલ્લભમે નિશ્ચિલબુદ્ધજના ગોકુલેશં ભજંતે ॥૩॥

(વલ્લભાષ્ટક)

આ પ્રકારનું આપનું આધિદેવિક અગ્નિત્વ ત્રણેય લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, એવું કવિઓ વર્ણન કરે છે. આપના અગ્નિ સ્વરૂપનાં દર્શન આપશ્રીએ પ્રાગટ્ય સમયે ચંપારણ્યમાં અગ્નિ કુંડમાં, ભૂતલ સ્થિતિ સમયે દામોદરદાસ હરસાનીના ભાઈને, ગુજરાતના મહમદ બેગડાને તથા નિજધામ પધારતી સમયે કાશીમાં ગંગાજીની મધ્યધારામાં અગ્નિતેજપૂંજથી કરાવ્યા છે.

એક સમય ઉદર વ્યાધિનું નિમિત્ત બનાવી કોઈ એક વૈષ્ણવની લાવેલી દવા આપે દેવતા મંગાવી તેમાં નાંખી, જેથી આપની ઉદર વ્યાધી દૂર થયાનું જણાવી પોતાના અગ્નિ સ્વરૂપની પ્રતીતિ નિજજનોને કરાવી.

આ નામ “યશ-ધર્મ” સૂચક છે .

ચિત્ર-પરિચય

એક સેવક દ્વારા મંગાવેલી દવા આપશ્રી અગ્નિમાં નાખી રહ્યા છે.

નામ-સંગતિ

આપ આવા ઉગ્રપ્રતાપવાળા અગ્નિ સ્વરૂપ હોવાથી આપને શરણે આવેલ દેવી જીવો આપનો તાપ સહન કેવી રીતે કરી શકતા હશે ? તે સમજાવવા ‘વલ્લભાખ્યઃ’ આ નામ કહે છે.